

Gailīšu pamatskola un ciems – bez cerībām atdzimt no jauna

Lidija Kirillova

Un ļaužu vairs nav,
Tie deportēti uz debesu mājām.
To vietu vairs nav,
Šad tad tik iztēlē rodu,
Kad noglāstu vārdu
Ar spalvu vai otu....
To vietu vairs nav,
Tikai vietu vārdi vēl skan,
Bet aiz vārdiem ainas,
Kas svešas man.
To vietu vairs nav,
Kur bīzoju basām kājām....

Šīs dzejas rindas, kuru autors ir kinorežisors, gleznotājs, publicists, sabiedriskais darbinieks Jānis Streičs, stāsta par Riebiņu novada Rušonas pagasta Gailīšiem – mākslinieka dzimto pusi, kur pagājusi viņa bērnība un skolas gadi. Kopš 2009. gada 31. augusta nav arī Gailīšu pamatskolas, tā, tāpat kā daudzas citas lauku skolas, tika slēgta mazā audzēkņu skaita dēļ. Riebiņu novada domes 28. jūlija sēdes lēmums apliecina, ka mācību gada sākumā skolā būtu vien 20 skolēni, 14 pedagogi un septiņi tehniskie darbinieki.

Sāpīgi, bet vienlaikus arī likumsakarīgi, jo, vēl pastāvot padomju sistēmai un kolhozu kārtībai, netika domāts par lauku teritoriju vienmērīgu apdzīvotību. Dažādas apvienošanas un reorganizācijas mudināja cilvēkus pārcelties, meklējot labākas iespējas dzīvošanai, strādāšanai, bērnu skološanai.

Laika gaitā Gailīši no dzīvīgā un aktīvā ciema pārvērtušies par vietu Latvijas kartē, kur svešāks ceļnieks var izbraitēt cauri, tā arī nepamanot nevienu dzīvu dvēseli. Vēl pirms pāris gadu desmitiem ciemā darbojās pasta nodaļa, kas apkalpoja 230 ģimenes, kultūras namā nedēļas nogalēs notika pasākumi, uz kuriem ballētāji brauca gan no Preiļiem un Feimaņiem, gan citām vietām. Tagad palicis vien veikals, bibliotēka un sociālās aprūpes centrs «Rušona» ar 24 klientiem.

Skola – no Baltā kroga līdz muižai

Latvijas arhīvos trūkst pilnīgu ziņu, lai varētu sniegt izsmeltošu pārskatu par skolu tīklu Gailīšu apkārtnē laikā līdz Latvijas brīvvalsts dibināšanai. Pēc cilvēku nostāstiem, pirmā skola bijusi ierīkota Baltā kroga telpās 1912. gadā un bijusi trīsgadīgā skola. Mācības tur notikušas krievu valodā. 1919. gadā Gailīšu pusē bija divas 1. pakāpes pamatskolas, viena no tām – Gailīmuizās 1. pakāpes pamatskola. Audzēkņu skaits nav zināms, bet skolotāji bijuši divi – Jegorovs un Romanovskis. Šis gads tad arī tiek uzskatīts par skolas sākumu Gailīšos.

Savas pastāvēšanas gados skola vairākkārt mainījusi nosaukumu – no 1. pakāpes pamatskolas līdz sešgadīgajai pamatskolai 1938. gadā, Gailīšu nepilnajai vidusskolai 1940./1941. mācību gadā, vācu tautskolai 1940. gados, tad 7-gadīgajai, vēlāk 8-gadīgajai pamatskolai un deviņgadīgajai pamatskolai pēdējā laikā. 1924. gada maijā skola tika izvietota Gailīšu muižas ēkās.

Visilgāk – 29 gadus – par skolas direktoru strādājis Alberts Mazurs. 12 gadus – no 1928. – 1940. gadam – par skolas pārzini bija Jāzeps Dzenis. Padomju režīms viņu kopā ar sievu izveda uz Sibīriju. 12 gadus par skolas direktori strādājis Lilija Upeniece, bet pēc viņas aiziešanas pensijā no 1999. gada vasaras līdz skolas slēgšanai direktore bija Valērija Staņislavskā.

No pionieru vadītājas līdz direktorei

Lilija Upeniece, kas dzimusi un augusi netālaļā Aglonā, 1962. gadā Gailīšos sāka strādāt kā pionieru vadītāja. «Esmu te aizvadījusi 55 sava mūža gadus, manu acu priekšā tik daudz kas noticis,» viņa saka, kad tiekamies silti sakurinātajā Gailīšu bibliotēkā. Pāris nelielas telpās grāmatu plaukti, datori koptiotos, stendi ar nelielām tematiskām izstādēm un atsaucīga bibliotēkare Iveta Bistropa – tāda ir vietējā gaismas pils, kas no ārpusē prasīties prasās pēc remonta.

Lilijas kundze ir gatava stāstīt par to, kā Gailīmuizā bijis agrāk, kā tas ir – būt nomalē. 1962. gadā pabeidzu pionieru vadītāju skolu un atbraucu šurp. Viena jaunība un spēka gadi te pagājuši, varbūt tāpēc notikušo tik emocionāli uztveru.

Man bija 20 gadi, un Gailīši tik ļoti atgādināja Aglonu – tie paši pakalni un lejas, ezeri apkār. Tādas pašas maijpuķītes. Cik

Gailīšu pamatskolas ilggadējā direktore Lilija Upeniece un skolas audzēkne, ciema bibliotēkare Iveta Bistropa ir vienprātīgas – skolai nebija nākotnes

Sociālās aprūpes centra «Rušona» darbinieces Nellija Trifanova, Inta Stača un Inese Bauska kādreizējās skolas namā tagad rūpējas par tiem, kam vecumdienās klājas grūti

daudz jauniešu ciemā bija! Kultūras dzīve risinājās aktīvi. Tik daudz dažādu pasākumu bija, mēs, jaunie skolotāji, visos piedalījāmies – 1. maijs, oktobra svētki un tā tālāk. Tā bija, no vēstures neko nevar izmest. Priekšnesumus gatavojām, lugas spēlējām, ansambļi darbojās.

Agrākīe mazīe kolhoziņi tika apvienoti un izveidots viens – kolhozs «Uzvara». Kad nāca ciema padomju vēlēšanas, skolotājiem bija jāveic agitatoru pienākumi, arī man. Biju norīkota uz Antonišķu pusi, kur daudz vecieciņnieku sādzu. Atceros, reiz sirms bārdains kungs manā priekšā paklanījās un noņēma cepuri – lūk, kāda ciema lauku cilvēkos bija pret jauniņo skolotāju.

Līdz ar pionieru vadītājas pienākumiem bērniem mācīju fizikultūru, biju audzinātāja skolas internatā. Dažreiz, kad kāds saslima, vajadzēja mācīt citu skolotāju priekšmetus. Ko direktors teica, to darīju. Vēlāk iestājos Latvijas Valsts universitātē, pabeidzu ģeogrāfijas. Mācīju gan ģeogrāfiju, gan vēlāk pēc kursiem arī vēsturi. Lauku skolotāji bija meistari uz visām rokām.

Kungu māja, tad skola, visbeidzot sociālās aprūpes centrs «Rušona» – tāds liktenis ir skaistajai mūra celtnei, kas redzējusi dažādus Latvijas vēstures pagriezienus Gailīšu ciemā

1962. gadā Gailīšu skolā bija ap 130 audzēkņu. Daudz, vai ne? Bijām divpilsu skola ar latviešu un krievu klasēm, absolventu skaits ik gadu no 20 līdz 14. Sadzīvojam draudzīgi, gan bērni, gan pieaugušie. No toreizējā skolotāju kolektīva, šķiet, es vienīgā esmu palikusi šajā saulē.»

Par cilvēku izbaukšanu parupējās vara

Lilijas Upenieces acu priekšā vairāk kā pusgadsimta laikā noritējušas visas sāpīgās pārmaiņas, kuru rezultātu jūtam tagad. Viņa atzīst, ka cilvēku aizbraukšana un līdz ar to lauku iztukšošana ilgusi gadu desmitiem, un par to jau sākotnēji parupējušies padomju vara. Pirmais aizbraukšanas vilnis bijis piecdesmitajos gados, pēc Staļina nāves. Ar varu sadzīti kolhozos, cilvēki nav spējuši izturēt vergu darbu, nabadzību un badu. Ja par vienu nostrādātu darbu dienu saņem 30 gramus zirņu vai graudu, kā lai pabaro ģimeni?

«Jūs tikko braucāt no Preiļiem. Vai pamanījāt, ka līdz Gailīšiem lauki ir gandrīz tukši? Retu māju var redzēt, bet cik sādu agrāk bija – Jonāni, Ivanāni, no kuriem tikai viena māja palikusi, vēl bija Beletnieki, Utināni, Dūbes, Vilcāni. Visi šie ciemi praktiski pazuduši no zemes virsas, pat māju pamatu nav.

Otrs aizbraukšanas vilnis bija saistīts ar kolhozu apvienošanu – «Uzvaras» kolhozu pievienoja padomju saimniecībai «Rušona». Kasīrē sabūvēja dzīvojamās mājas, uzceļa jaunu skolu. Ģimenes ar bērniem, pro-tams, pārcēlās uz turieni, kur saskatīja nākotni. Šādi varas gājieni arī iznīcināja Latgales laukus un tādas lauku skolas kā mūsējā. Kad Latvija atguva neatkarību, viss jau bija galā, beidzies. Tiesa, ap 1987. gadu arī Gailīšos uzceļa desmit dzīvojamās mājas, tā sauktās Irvānietes. A ko tas līdzēja, ja cilvēkiem te uz vietas darba nebija. Toreiz sāku strādāt par direktori, vienu brīdi likās, ka varbūt izturēsim, dažus gadus skolā mācījās 60 līdz 70 bērnu. Pēc tam skolēnu skaits atkal saruka, piemēram, 1994. gadā bija trīs absolventi, 1995. gadā – tikai divi.

Vai es varu kādu vainot, ka skolu likvidēja? Nebija taču bērnu, ko mācīt, pēdējos

gados tikai ap divdesmit. Ekonomiskā situācija bija tāda. Tagad šis process turpinās citviet. Mans dēls ir skolotājs un strādā Feimaņos. Arī viņš ir nezinā, kas notiks ar skolu, jo audzēkņu kļūst arvien mazāk.»

Ministru un deputātu – trimdā uz laukiem

Nesen publicētais Izglītības un zinātnes ministrijas redzējums par skolu tīklu Latvijā šokējis daudzus. Smagi nopūšas arī kādreizējā Gailīšu pamatskolas direktore. Par Latvijas un Latgales lauku atdzīvīšanu netiek domāts, tukšumu pieņem kā pamatu un uz tā balsta ekonomiskos aprēķinus un tiem sekojošos lēmumus.

«Ziniet, ko es gribētu pateikt Kārlim Šadurskim? Gan viņam, gan pārējiem ministriem un Saeimas deputātiem vajadzētu, grib viņi to vai negrib, uz kādiem gadiem pilnībā pārcelties uz laukiem un te padzīvot. Lai iepazīst reālo dzīvi, varbūt tad pamatnā, ka Latvija nesākas Rīgā, bet ir arī tepat Gailīšos vai Krievijas pierobežā. Nekādi nevaru saprast, kā tā var būt, ka cilvēki dzīvo Latvijā, bet viņiem nav iespēju nedz klausīties Latvijas Radio, nedz redzēt Latvijas televīzijas pārraides. Par kādu patriotismu un dzimtenes mīlestību te var runāt?»

Pēc tam, kad 1999. gadā Lilija Upeniece skolas vadības grožus nodeva pēdējai direktorei Valērijai Staņislavskai, Cetrus gadus vēl nostrādāja kā skolotāja, tad aizgāja pensijā un jau no malas noskatījās, kā viņas mīļā skola tuvojas savam pēdējam zvanam. Kādas bija izjūtas? «Sāpīgas, protams, jutos ļoti sagurusi un bezspēcīga. Lai sirds vēl vairāk nesāpētu, centos par to visu nedomāt. Četrdesmit divi vienā darba vietā nostrādāti gadi nav maz. Ja tam visam pāri pārvēl treknu strīpu, nav viegli, nuden...»

Gailīšu tagadējā dzīve – pensionāros

Pēc skolas slēgšanas pagājuši astoņi gadi. Nedaudzie Gailīšu bērni mēlās Rušonā, Riebiņos, Feimaņos vai Preiļos, bet ciema vienīgā dzīvība Gailīšos ir pensionāri un sociālās aprūpes centrs «Rušona» iemītnieki. Satikšanās vietas ir divas – veikals un bibliotēka.

Gailīšu bibliotēkas bibliotēkare Iveta Bistropa, savulaik arī mācījusies Gailīšos, uz ciema dzīvi skatās jauna cilvēka acīm un ļoti labi saprot, ka nākotne nerādās rožaina. «Bērni nedzimst. Jaunieši, kas pabeidz vidusskolu tuvējos Preiļos vai Riebiņos, brauc projām – uz Rēzekni, Daugpili, Rīgu. Kad viņi šeit parādās? Labi, ja pāris reizes mēnesī ciemos pie vecākiem atbrauc. Skaidrs, ka uz bibliotēku viņi neiet, jo datori tagad visiem pašiem mājās. Pieci skolnieki, pieci pirmsskolnieki, kuri sestdienās iegriežas pēc jaunām grāmatām vai izziņu literatūras, plus pensionāri – tā ir visa mana laštāju auditorija,» teic Iveta. Runājot par nedaudzajiem skolas vecuma bērniem Gailīšos, Iveta stāsta, ka ciemā ik rītu iegriežas trīs dažādi skolēnu autobusi, lai mazos skoloties gribētājus aizvazinātu uz skolām un tad vakarpusē atpakaļ. Jā, pagājušie tie laiki, kad bērni uz skolu gāja kājām, brauca ar velosipēdiem vai slēpēm.

Gan ciemā, gan apkārtnē iedzīvotāju skaits strauji sarucis. Gada laikā trīs četras mājas esot tās, kur durvīm atlēga priekšā uz visiem laikiem, jo saimnieki nomiruši. Labi vismaz, ka divreiz mēnesī otrdienās uz bibliotēku atbrauc Rušonas pagasta pārvaldes vadītājs un sociālais darbinieks. Sabiedrisko darbu veicējiem naudiņu izmaksā, vietējie var norēķināties par komunālajiem pakalpojumiem. Bibliotēka kļuvusi par tādu kā sakaru punktu, sak, Ivetin, piezvani uz pagastu, man vajag skolotāju darbinieku, piezvanī pagasta priekšniekam... Iveta zvana, jo kas tad cits sirmgalvim, kuram modernie sakaru līdzekļi ir gatavā Ķīnas ābece, palīdzēs.

Rīņķis ir noslēdzies

Kādreizējā Gailīšu muižas kompleksā ietilpa piecas ēkas. No citām, mūsdienīgākām būvēm tās atšķiras ar pamatīgajām, no šķeltiem akmeņiem mūrētajām, sienām. Kungu mājā, kur kopš pagājušā gadsimta divdesmitajiem gadiem atradās pamatskola,

tagad valda pavisam cita noskaņa. Pēc skolas slēgšanas ēka nodota sociālās aprūpes centra «Rušona» rīcībā. Bērnu vietā – vecie, vājie, nespēcīgie. No vienas puses tas šķiet ironiski, bet no otras – atklāj šodienas skaudro realitāti. Labi, ka vecajiem ļaudīm ir iespēja dzīvot siltumā, ērtības, justies drošībā un aprūptiem. Ja uz to palūkojamies filozofiski, rīņķis ir noslēdzies. Bijusi skolotāja netic, ka būs kāds turpinājums, jo tās jaunās ģimenes, kuras gadiem ārmērs un kuru bērni mācās svešās skolās, atpakaļ neatgriezīsies. Tiek veidotas komisijas, kurām jānoskaidro, kāpēc cilvēki aizbrauc. Muļķības un naudas tērēšana, tas katram tāpat ir skaidrs. Valdības lēmumi pēdējo desmitgadu laikā ir panākuši to, ka vecūki ir tie, kuri tukšo ciemu tukšajās mājās pēdējie izslejš gaismu.

No Gailīšiem nāk kārtīgi cilvēki

Iveta Bistropa un Lilija Upeniece citu pēc cita sauc kādreizējos Gailīšu pamatskolas absolventus, kuru uzvārdi zināmi plašai sabiedrībai. Kā pirmo viņas min kinorežisoru Jāni Streiču, kura mājas bijušas kaimiņos Lilijas vīra Alberta mājām. Tapat Gailīšu kultūras namā svinēta mākslinieka 60 gadu jubileja – ar pilnu zāli cilvēku un lielu sirsnību. Francis Utināns – pasniedzējs Rīgas Tehniskajā universitātē, profesors Balckars un citi. Abas runātājas vienbalsīgi teic, ka no Gailīšiem nāk kārtīgi cilvēki un darba darītāji dažādās profesijās. Daudzi izvēlējušies grūto pedagoga darbu, piemēram, Valēija Gedroica, Janīna Usāre.

Lilija Upeniece gan saka, ka nespētu pārdzīvot, ja skolas māja stāvētu tukša, ar izsistiem logiem un nātrēm durvju priekšā. Viņa savulaik bija viena no tām aktīvajām Rušonas pagasta dāmām, kuras toreizējās pagasta izpilddirektors Annas Zalānes vadībā darbojās sieviešu klubā «Anemone» un 2003. gadā nodibināja jaunu uzņēmumu – sociālās aprūpes centru «Rušona».

Preiļu pagasta Gailīšu 6-klasīgās pamatskolas skolotāji ap 1937. gadu. Attēlā no kreisās puses sēd skolotāja Garosa, skolas pārzinis Dzenis, skolotāja Dzene, skolotāja Burberģe; otrajā rindā stāv skolēni

Kopš tā laika centrs ir audzis, attīstījies un kļuvis par mājām tiem Riebiņu novada ļaudīm, kuri vecuma, slimību vai kādu citu apstākļu dēļ nespēj par sevi pietiekami parūpēties. Centra vadītāja Ingūna Rubane un darbinieces ieguldījušas ne mazums pūļu, lai klienti justos, ja ne laimīgi, tad vismaz apmierināti ar apstākļiem, kādos vada sava mūža grūtākās dienas.

Pavisam citas prioritātes

Klusums un rāms miers. Tādā noskaņā mūs sagaida sociālās aprūpes centrs «Rušona». Saimniecības daļas vadītāja Inta Stača savulaik pati ir beigusi Gailīšu pamatskolu un labi atceras, kur atradās skolotāju istaba, kur ķīmijas kabinets, kur apkopēja glabāja spaiņus, slotas un grīdas lupatas. Tagad te valda pavisam cita atmosfēra, viņa teic.

«Prioritātes mainījušās – no bērniem uz senioriem. Arī ciematā tukšums, ir brīži, kad stundām neredz cilvēkus ejam. Vienīgās aktivitātes ir aprūpes centrā, īpaši pirms svētkiem, kad ciemos atbrauc skolas bērni ar koncertiem. Bazuņas svētkos seniorus apmeklē priesteris no Preiļiem. Pagaidām centrs nevar sūdzēties par klientu trūkumu, cenšamies nodrošināt vietas skaņvejiem, Riebiņu novada iedzīvotājiem. Bērni un mazbērni aizbraukuši, vecūkiem lauku mājās grūti tikt galā vieniem pašiem, malku sanest, ūdeni. Tāpēc, tuvojoties ziemai, mums vienmēr iemītnieku ir vairāk,» stāsta Inta.

Lilijas kundze, ejot pa sociālā centra gaiteni, rāda – te bija skolotāju istaba, šīs starpsienas nebija, bet te atradās krāsns. Bioloģijas kabineta vietā tagad lepa atpūtas istaba ar skaistām mēbelēm, kas ar kādas labdarības organizācijas palīdzību atvestas no Francijas. Uz palodžņiem kupli un veselīgi istabas augi, tā apliecinot, ka viņiem te patīk. Kad telpas gatavoja centra ierīkošanai, tika iebūvēta centrālā apkure. Agrāk bija jākurina krāsns, gan skolotāji, gan bērni ap to vien spiedušies, jo ziemā mūra sienas izsaulas cauri. Atpūtas istabā var televīzijas pārraides skatīties, te notiek pasākumi, svētki tiek svinēti, uzņemti ciemiņi. «Viena telpa gan kādreizējā skolā nebija iedomājama,» saka bijusī direktore. Kad kādam sirmgalvim dzīves gaitas beigušās, pirms izvadīšanas uz kapiem tas tiek guldīts vēsajā kambarī.

Pašaprotams process

Riebiņu novada domes izpilddirektors Juris Leicis 2009. gada vasarā, kad tika lemts par Gailīšu pamatskolas slēgšanu, bija kļāt šajā smagajā procesā un labi atceras vadībā darbojās sieviešu klubā «Anemone» un 2003. gadā nodibināja jaunu uzņēmumu – sociālās aprūpes centru «Rušona».

Tika likvidētas darba vietas tehniskajam personālam, pedagogiem, skaidrs, ka cilvēki izteica neapmierinātību. Bet jāsaprot arī pašvaldība. Kāds var būt izdevīgums, ja skolēnu mazāk nekā skolotāju un darbinieku?

Riebiņu vidusskola ir sešu kilometru attālumā. Ik pirmdienu pašvaldības autobuss bērņus ved uz skolu, kur kopmītnēs viņi var uzturēties visu mācību nedēļu. Ja grib aizbraukt mājās nedēļas vidū, ir pieņemti maršruta autobusi.

Nekas labāks pašlaik nav arī citās novada lauku skolās. Dramatiski sarucis audzēkņu skaits Dravnieku pamatskolā, bet agrāk tur mācījās ap 140 bērnu. Stūklalna pamatskolā arī knapi 30 audzēkņu. Iedzīvotāju un bērnu skaits turpinā mazināties. Nupat radio dzirdēju ziņu, ka kopš 1991. gada Latvijas iedzīvotāju skaits samazinājies par 600 tūkstošiem. Tajā skaitā ir arī mūsu ļaudis, kuri aizbraukuši uz ārmēmēm, pārcēlušies uz Rīgu, reģiona pilsētām. Gailīši nav izņēmums, iztukšojas visi lauki. Paliek tikai tie, kuriem izveidotas stipras saimniecības, kuri palielina darba ražīgumu.

Kas attiecas uz Gailīšiem, pašvaldības plānos ir paplašināt sociālās aprūpes centru, kas pašreizējā situācijā mums ir vajadzīgs. Veikta ēku tehniskā apsekošana, skaidrs, domāsim par telpu pielāgošanu, remontu. Veidosim vienotu kompleksu.»

«Par savas skolas atdzimšanu nesapņoju»

Izteikt pārdomas un dalīties atmiņās par savu skolu «Vietējā Latgales Avīzē» lūdza Gailīšu pamatskolas pazīstamāko absolventu Jāni Streiču. Dažos teikumos viņa viedoklis ir šāds: «Ko nepaspēja ne vācieši, ne krievi, to tagad vēlies paši latvieši ar savu valstiskās apziņas totālo trūkumu un partejiskās birokrātijas formalismu, kas nevis sekmē, bet bremzē un liedz attīstīt ražošanu. Ne skolas, ne slimnīcas, ne kultūras nami, ne veikali tur cilvēkus uz vietas, bet iespēja pelnīt un tikt pie pārticības. Un tad šie visi sociālie pakalpojumi, ieskaitot skolas, paši pienāk. Tāpēc par savas Gailīšu skolas atdzimšanu es nesapņoju, jo zinu, ka to vairs neuzcelt no kapa līdz ar maniem mīļajiem radiem Ģilučiem, kas atdusas Gailīmuizās kapstē.»

Redakcijas piebilde. Jāņa Streiča viedoklis ir apjomīgs, šajā publikācijā varējām iekļaut tikai vienu rindkopu. Taču mākslinieka teiktais ir tā vērts, lai publicētu un ļautu ielūkotos pagātnes ainās. Lai mēs saprastu, ko esam zaudējuši uz neatgriešanos. Atmiņas, papildinātas ar fotogrāfijām no mākslinieka personīgā albuma un Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzeja krājuma, publicēsim laikraksta nākamajos numuros.